

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.
Н. КАРАЗІНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра соціології

Пояснювальна записка

до бакалаврської роботи

на тему

**«ЕКОНОМІЧНА АКТИВНІСТЬ ЖІНОК-ВПО В УМОВАХ
ПОВНОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ»**

Виконала: студентка 4 курсу групи

ЗСПМ-41 першого

(бакалаврського) рівня освіти

спеціальності 054 Соціологія

Щербакова А.В.

Керівник: Борисов Р. І.

доцент ЗВО кафедри соціології

Рецензент: Нехаєнко О. В.

кандидат соціологічних наук,

старший викладач кафедри політичної соціології

Харків – 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади соціального дослідження економічної активності жінок	9
1.1. Економічна активність.....	9
1.2 Гендерні особливості економічної активності.....	21
1.3. Міграційні процеси як чинники економічної активності	28
Розділ 2. Економічна активність жінок ВПО в умовах російсько-української війни: соціологічний вимір	39
2.1. Економічна активність жінок до повномоштного вторгнення Росії в Україну	39
2.2 Зайнятість жінок в умовах російсько-української війни.....	44
Висновок.....	59
Список використаних джерел.....	62

Вступ

Повномасштабна війна, розпочата Росією проти України 24 лютого 2022 року, призвела до безпрецедентної гуманітарної кризи. Мільйони людей змушені були покинути свої домівки та стати внутрішньо переміщеними особами (ВПО) або біженцями. Жінки становлять більшість ВПО. Про це під час презентації та обговорення результатів досліджень щодо міграції, медіаспоживання та громадсько-політичної активності вимушених переселенців у Медіацентрі Україна - Укрінформ заявив аналітик даних Громадянської мережі «ОПОРА» Андрій Савчук.

Згідно з дослідженнями Громадянської мережі "ОПОРА", оприлюдненими під час презентації в Медіацентрі Україна - Укрінформ, більшість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні становлять жінки.

Дані Міністерства соціальної політики України свідчать, що загальна кількість ВПО в країні протягом останніх місяців залишається стабільною, сягаючи близько 4,7 мільйона осіб. Ці люди розселені по всій території України.

Дослідження також показали, що серед ВПО значно переважають жінки, адже їх частка становить близько 60%, тоді як чоловіків - 40%.

В умовах війни питання економічної активності жінок-ВПО стає особливо гострим. З одного боку, жінки-ВПО мають додаткову потребу у коштах через низку факторів, обумовлених війною. Їм часто бракує можливості працювати, вони несуть відповідальність за дітей та сім'ю, стикаються з високими витратами на догляд за дітьми, переїзд та житло, а також мають обмежений доступ до соціальних послуг.

Внаслідок цього вони опиняються у скрутному фінансовому становищі, не маючи можливості задовольнити базові потреби своїх сімей.

З іншого боку, війна руйнує традиційні механізми працевлаштування, обмежує доступ до освіти та соціальних послуг.

Війна – це не лише про зброю та бої. Це жорстокий катаклізм, що ламає звичне життя, кидає виклики та змушує адаптуватися. Окрім економічних труднощів, війна несе й інші виклики для жінок. Постійний стрес та тривога за життя близьких, втрата домівки, ризик насильства – все це робить їхнє життя надзвичайно складним.

На сьогодні, ми спостерігаємо обмежену кількість соціологічних досліджень, спрямованих на аналіз впливу війни на економіку та суспільство. Однак є роботи, що досліджують цю складну тему, зокрема у сфері економічної активності (Коваліско Н.В., Кудринська А.І., Лукашевич М.П., Шандор Ф.Ф., Якуба О.О., Сенік І.В.) та гендерних аспектів (Марценюк, Малес, Плахотнік, Стрельнік та інші).

Але ажливо зазначити, що досліджень саме гендерних аспектів економічної активності в умовах війни поки що недостатньо, і ця тема потребує більш глибокого вивчення.

Однією з причин цього може бути те, що багато війн, особливо ті, які відбулися у минулому столітті, стали історичними подіями, над якими було проведено вже значну кількість досліджень. Крім того, ніхто не очікував на повернення масових військових конфліктів на території сучасних держав, тому розгляд цієї теми буде - **актуальним**.

Гносеологічний аспект цієї проблемної ситуації полягає в тому, що досліджень, які б глибоко аналізували вплив війни на економічну активність жінок-ВПО, наразі дуже мало. Також не вистачає досліджень, які б порівнювали ситуацію з жіночою зайнятістю в Україні до та під час війни. Це ускладнює розуміння динаміки змін та чіткої ідентифікації причинно-наслідкових зв'язків.

Онтологічний аспект полягає в тому, що війна нерівномірно впливає на жінок і чоловіків в їхній економічній зайнятості та працевлаштуванні. Жінки частіше стикаються з труднощами у пошуку роботи, їм пропонують менш оплачувану роботу, їм складніше поєднувати роботу з доглядом за дітьми. З іншого боку, існує ряд міжнародних норм та принципів, які гарантують гендерну рівність та захищають права жінок, в тому числі й у воєнний час.

Об'єкт дослідження: економічна активність.

Предмет дослідження: економічна активність жінок ВПО в Україні в умовах війни.

Мета дослідження: Визначити гендерні особливості економічної активності в умовах війни.

Відповідно до мети, є такі **завдання:**

- Визначити поняття економічної активності.
- Проаналізувати прояви гендерної сегрегації на ринку праці в Україні
- Виявити вплив гендерної сегрегації на рівень зайнятості жінок (ВПО) в умовах війни.
- Проаналізувати міграції та їх вплив на економічну активність.
- Визначити особливості трансформації економічної активності жінок (ВПО) в умовах війни.
- Вивчити, як війна та економічні ризики впливають на зайнятість жінок (ВПО). Емпіричною базою є напрацювання таких досліджень, як:

Дослідження проведене центром економічної стратегії, за підтримки посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду «Відродження», ініціативи відкритого суспільства для Європи (DIFE). Під назвою «Як

збільшити зайнятість жінок і чому це важливо для економіки?», 1 жовтня 2019 р. В дослідженні були використані дані двох опитувань, дані омнібусного опитування, проведеного дослідницькою агенцією Info Sapiens, дані із трьох хвиль опитування, проведених у період січень-березень 2019. Опитування було проведено методом face-to-face. Кожна хвиля опитування включала 1000 респондентів. Опитування репрезентативне для дорослого населення України. Також використовувались дані опитування непрацюючих жінок, проведеного на замовлення Центру економічної стратегії. Опитування проводилось серед жінок, які наразі не працюють, не перебувають у активному пошуку роботи. Всього було опитано 200 респонденток, які проживають у всіх областях України (крім АР Крим) та м. Києві.

Аналітичне дослідження «Інклюзивний розвиток бізнесу: жіноче підприємництво» Київ, 2018 рік. Підготовлено в рамках діяльності проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади. Емпірична базою є кабінетне дослідження, наукові статті, аналітичні огляди та звіти, статистична інформація Державної служби зайнятості України.

Аналітична доповідь. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні. Потапенко В., Головка А., Валевський О. та ін. Київ 2023.

Дослідження проведене Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), «Динаміка самооцінки матеріального становища родини після російського вторгнення: лютий 2022 року – травень 2023 року». Всеукраїнське опитування громадської думки "Омнібус". Методом дослідження були Телефонні інтерв'ю з використанням комп'ютера (САТІ). Вибірка: 2013 респондентів, що мешкають у всіх регіонах України (крім АР

Крим). Дорослий (у віці 18 років і старше) громадянин України. Проживає на території України (у межах, які контролювалися владою України до 24 лютого 2022 року). Період проведення: 26 травня - 5 червня 2023 року.

Дослідження «Дієвість політики підтримки економічної активності внутрішньо переміщених жінок як складової раннього відновлення України». Демченко Ірина, Терюханова Ірина, Булига Наталія (2024). Київ: Аналітичний центр «Соціоконсалтинг». Дослідження ґрунтується на результатах комплексного соціологічного дослідження, проведеного командою громадської організації «Аналітичний центр «Соціоконсалтинг». Методи дослідження: Кабінетний аналіз: огляд сучасних програм і заходів щодо забезпечення зайнятості жінок-ВПО. Якісні методи: 2 фокус-групові дискусії з жінками-ВПО. Кількісні методи: опитування 500 жінок-ВПО. Вибірка: цільова квотна за регіональною ознакою та типом зайнятості.

Дослідження проведене Українським Жіночим Фондом, здійснене в межах проєкту: "Жінки. Мир. Безпека: відповіді на виклики війни", що реалізовується Українським Жіночим Фондом за фінансової підтримки Уряду Великої Британії. Під назвою «Аналіз ризиків економічної безпеки для жінок» 2023 року. Методом дослідження було онлайн фокус-групові інтерв'ю з "носіями прав" (далі - ФГ). Кількість ФГ: 14 (по одній у кожній області). Кількість респонденток: 112 (8-12 в кожній ФГ). Цільові групи: жінки, які мають на утриманні інших осіб, місцеві жительки громад, які постраждали від збройної російської агресії, жінки-ВПО, інші групи жінок. Географія охоплення: 14 областей України (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Луганська, Львівська, Одеська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька).

«Жінки як внутрішньо переміщені особи в умовах війни». Поліщук В., Литвинюк К., Олійник Л., Змисла М., Кіндрись М. Київ (2024).: Аналітичний центр ЮрФем. Дослідження, проведене за підтримки UN Women Ukraine / ООН Жінки в Україні та за фінансування Жіночого фонду миру та гуманітарної допомоги ООН (WRHF), проаналізувало становище жінок, які стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) внаслідок війни в Україні. Автори використали опитування, аналіз судової практики, фокус-групи та інтерв'ю, щоб дослідити досвід ВПО-жінок у сферах працевлаштування, сімейних відносин та інших аспектів життя.

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади соціального дослідження економічної активності жінок

1.1. Економічна активність

На сам перед, нам треба визначити, що таке загалом економічна активність. Це важливий показник здоров'я економіки. Коли люди економічно активні, вони генерують дохід, який може використовуватися для покупки товарів і послуг, що стимулює економічне зростання.

Економічна активність населення поділяється на три основні складові:

1. Економічно активне населення: Це люди, які протягом певного періоду (зазвичай тижня або місяця) займаються роботою або шукають роботу.

2. Економічно неактивне населення: Це люди, які не займаються роботою і не шукають її. До цієї групи належать:

- Діти до працездатного віку
- Люди пенсійного віку
- Інваліди
- Студенти
- Домогосподарки

3. Безробітні: Це люди, які не мають роботи, але активно шукають її та готові розпочати роботу протягом певного періоду часу.

Економічна поведінка, трудова поведінка, трудова активність та економічна активність - це чотири пов'язані, але різні поняття, які описують аспекти людської діяльності в економічній сфері.

Економічна поведінка - це певні вчинки суб'єктів економіки (власники, виробники, споживачі, підприємці тощо) їхні дії щодо оточуючого середовища, реакція на конкретні цілі, цінності та завдання. [13]

Трудова поведінка - це комплекс певних послідовних учинків, дій людини, що зумовлені виконуваними ролями і чинними нормами в межах конкретної трудової організації та спрямовані на перетворення предметів праці з метою досягнення відповідного результату. [13]

Трудову діяльність (як і економічну) розуміють як своєрідний “функціональний алгоритм” виробництва, будь-якої іншої діяльності, що за певних організаційно-технологічних і соціально-економічних умов приводить до одержання конкретного результату. Природно, що реалізація відповідних операцій і функцій може проходити по-різному, залежно від суб'єктів економічної діяльності, комплексу належних їм якостей (кваліфікація, активність, мотивація до праці та ін.) [16].

Економічна активність — це прагнення працездатної людини застосовувати на практиці свої здібності, знання, вміння, навички, компетенції з метою отримання доходу. Реалізація такого прагнення виражається в зайнятості економічною діяльністю, а не реалізація — у безробітті [12].

Ці поняття тісно пов'язані між собою, але мають чіткі відмінності, наприклад:

Людина, яка веде домашнє господарство, є економічно активною, але не трудоактивною. Її економічна поведінка включає догляд за домом та сім'єю, а трудова поведінка може бути відсутня.

Людина, яка шукає роботу, є економічно активною, але не трудоактивною. Її економічна поведінка включає пошук вакансій та співбесіди, а трудова поведінка буде відсутня до моменту працевлаштування.

Карл Маркс – німецький філософ, економіст, історик, соціолог, журналіст та політичний публіцист, розглядав економічну активність як основу суспільних відносин, стверджував, що люди вступають у виробничі відносини, щоб задовольнити свої потреби, і ці відносини визначають структуру суспільства. Ця концепція лежить в основі теорії історичного матеріалізму Маркса. Згідно з цією теорією, історія людства – це результат боротьби між класами, що володіють засобами виробництва, та тими, хто їх використовує. [18]

Отже, аналізуючи теорію Карла Маркса можна сказати, що люди, працюючи разом, щоб задовольнити свої потреби, формують суспільство через відносини, що виникають на роботі. Протягом історії різні класи боролися за владу. Зараз існують два класи: боси (власники) та працівники (ті, хто на них працює). Боси отримують прибуток від праці працівників, що може призвести до нерівності та конфліктів.

П'єр Бурдьє – французький соціолог, філософ, антрополог, дослідник освіти та публіцист, який зробив значний вплив на розвиток сучасної соціології. Він розробив теорію соціального поля, в якій економічна активність розглядається як боротьба за ресурси. Він стверджував, що люди з різним обсягом капіталу (економічного, соціального, культурного) мають різні шанси на успіх у цій боротьбі. [2]

Щодо цієї теорії можна уявити суспільство як поле битви, де різні групи людей борються за ресурси: гроші, владу та престиж. Їхні шанси на успіх у цій боротьбі залежать від капіталу, який вони володіють - економічного (гроші та багатство), соціального (зв'язки та знайомства) та

культурного (освіта та знання). Люди з більшим капіталом мають кращі можливості, що веде до нерівності. Система освіти лише посилює цю нерівність, надаючи кращі шанси тим, хто вже має більше. За теорією Бурдьє, це несправедливе суспільство, де люди з більшим капіталом мають переваги. Їхня боротьба за покращення свого становища може призвести до змін у суспільстві.

Ентоні Гідденс – британський соціолог, який зробив значний вплив на розвиток сучасної соціології. Його роботи охоплюють широкий спектр тем, включаючи соціологію теорії, стратифікацію, політику, сім'ю та емоції. Він запропонував теорії структуризації, в якій економічна активність розглядається як взаємодія між людьми та структурами. Він стверджував, що люди не просто слідуєть заданим економічним структурам, а й відтворюють та змінюють їх. Цей процес відбувається через "дуальність структури", де люди, володіючи знаннями та правилами, роблять вибір, який, в свою чергу, впливає на структури.

Він говорить про те, що ми, люди, не лише пристосовуємося до правил і структур, які існують у нашому оточенні, але і самі впливаємо на ці структури. [4]

Це означає, що ми маємо власний вплив на те, як функціонує суспільство, через наші власні вчинки, рішення та спосіб життя. Наші дії формують соціальні структури, і вони в свою чергу впливають на нас. Такий двосторонній процес Гідденс називає "дуальністю структури". Отже, Гідденс наголошує, що ми не лише впливаємо на своє оточення, а й самі можемо змінювати його. Це дуже захопливо і важливо для розуміння того, як працює наше суспільство і як ми можемо сприяти його розвитку.

Аналізуючи теорії Карла Маркса, П'єра Бурдьє та Ентоні Гідденса щодо економічної активності, можна зрозуміти, що цей поняття має різні виміри та визначення залежно від соціологічного підходу. Для Маркса

економічна активність є основою суспільних відносин і визначає структуру суспільства через боротьбу між класами. У теорії Бурдьє економічна активність розглядається як боротьба за ресурси у соціальному полі, де шанси на успіх залежать від капіталу, яким володіють різні групи людей. За теорією Гідденса, економічна активність відображається як взаємодія між людьми та соціальними структурами, де обидві сторони впливають одна на одну.

Загальною точкою зору є те, що економічна активність включає в себе процеси виробництва, обміну та споживання, які формують соціально-економічну діяльність суспільства. Це не лише створення доходу, а й різноманітні соціальні відносини, боротьба за ресурси, а також взаємодія з соціальними структурами, що формується через вплив індивідів та взаємодію з ними. Таким чином, економічна активність є ключовим елементом суспільного розвитку, який відображає складні взаємозв'язки між економікою, суспільством та культурою.

Олена Олександрівна Якуба – визначний український вчений-соціолог, доктор філософських наук, професор, один з організаторів соціологічної науки в колишньому СРСР та в Україні. [34]

Якуба вважає, що ціннісні орієнтації є невід'ємною частиною визначення рівня соціальної активності. "Водночас визначення рівня немислиме без аналізу ціннісної орієнтації, що виражає потреби, інтереси, установки, відповідного суб'єкта суспільних відносин" [6]. Аналіз потреб, інтересів та установок людей може допомогти нам зрозуміти, що мотивує їх до соціально-економічної активності.

Також наголошує на важливості мотивації та цілей, які стоять за соціальною активністю. "Для нас аж ніяк не байдуже, що цінується в громадській діяльності насамперед, в ім'я чого здійснюються ті чи інші дії, які методи, засоби при цьому застосовуються" [6]. Я згодна з Якубою, що

мотивація та цілі є надзвичайно важливими аспектами соціальної активності. Розуміння того, що спонукає людей до дії, дає ключ до розробки більш ефективних програм та заходів, які стимулюватимуть соціально-економічну активність. Мотивація лежить в основі будь-якої людської діяльності, і соціальна активність не є винятком.

Якуба підкреслює роль свідомості та відповідальності в соціальній активності. "дає знання ступеня свідомості та ідейної переконаності, які лежать в основі суспільно активної поведінки" [6]. На мою думку свідомість та відповідальність відіграють важливу роль у соціальній активності. Люди, які усвідомлюють свої дії та відчувають відповідальність за свої вчинки, більш схильні до прийняття обґрунтованих рішень та внесення позитивного впливу на свою громаду та суспільство.

Авторка розглядає громадянську активність як важливий аспект соціальної активності. "Людина, реалізуючи властиве їй прагнення перетворення навколишнього світу і себе, неспроможна не звертатися до вирішення спільних справ, що з управлінням суспільними процесами. Саме це і перетворює його на громадянина" [6]. Заохочення людей до участі в управлінні економічними процесами може допомогти їм відчути себе частиною суспільства та впливати на його розвиток.

Визначення Олени Якуби соціальної активності дає нам цінний інструмент для аналізу економічної активності жінок ВПО після повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Внутрішньо переміщена особа (ВПО) — в українському законодавстві це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення

негативних наслідків збройного конфлікту, окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [3].

Акцент Олени Якуби на ціннісних орієнтаціях, мотивації, свідомості, відповідальності та громадянській активності може допомогти нам краще зрозуміти фактори, що впливають на їхню економічну активність. Підкреслюючи ціннісні орієнтації, ми можемо дослідити, як війна та переміщення вплинули на цінності жінок ВПО та як це впливає на їхні економічні рішення. Глибоке розуміння мотивації жінок ВПО може допомогти нам з'ясувати, що стимулює їх до участі в економічній діяльності, а також які бар'єри їм заважають.

Підвищення рівня свідомості може допомогти жінкам ВПО краще розуміти свої права та можливості на ринку праці. Підтримка відповідальної поведінки може допомогти їм приймати більш обґрунтовані економічні рішення. Заохочення громадянської активності може дати їм можливість впливати на політику та програми, які впливають на їхнє життя.

Також хочу додати, що населення поділяють на економічно-активне та економічно-неактивне. Ці поняття було введено Міжнародною організацією праці (МОП) у 1982 році. Економічно-неактивним називають частину населення, яка не бере участі у виробництві товарів і послуг, і не шукає роботу. Наприклад, це можуть бути: діти, люди з інвалідністю, пенсіонери, студенти або домогосподарки.

У контексті даної роботи, ми зробимо акцент саме на економічній активності жінок-ВПО, адже їхня ситуація суттєво відрізняється від ситуації економічно активного населення в цілому. Внаслідок війни та вимушеного переміщення вони стикаються з низкою проблем, які обмежують їхні можливості для участі в економічній діяльності. Важливо підкреслити, що

економічна активність жінок-ВПО не обмежується лише формальною трудовою діяльністю. Вони можуть брати участь у неформальній економіці, займатися волонтерською діяльністю, вести домашнє господарство, яке також має економічну цінність.

Саме тому ми зосереджуємося на понятті "активності", адже воно найкраще описує прагнення жінок-ВПО брати участь в економічному житті, шукати можливості для самореалізації та покращення свого добробуту.

Також економічну активність можна розділити на складові:

1. Працевлаштування
2. Продуктивність
3. Мотивація
4. Задоволеність роботою
5. Цінності

Ціннісні орієнтації, які розглядає Л. Г. Сокурянська, можуть бути ключовими в контексті економічної активності та мотивації. «Цінності, які людина вважає важливими, формують її мотивацію і, відповідно, її дії і рішення в економічній сфері [30]. Наприклад, якщо для людини важлива цінність - успіх, вона може бути більш мотивованою до працевлаштування та досягнення високої продуктивності на роботі.

«Економічна активність може бути впливована цінностями, оскільки люди зазвичай шукають роботу, яка відповідає їхнім цінностям і відображає їхні інтереси» [30]. Наприклад, якщо людина цінує високу якість життя, вона може шукати роботу, яка пропонує високі доходи та можливості кар'єрного зростання.

«Мотивація - це сукупність факторів, які спонукають людину до дії » [30]. Цінності можуть бути одним із ключових факторів мотивації. Наприклад, людина, яка цінує багатство, може бути мотивована працювати

багато, щоб заробити більше грошей. О. О. Якуба у своїх роботах досліджує зв'язок цінностей та мотивації. Вона пропонує типологію особистостей на основі їхніх ціннісних орієнтацій та мотивації.

«О. Якуба визнає, що «активна особистість – особистість, для якої найвищою цінністю є життя в ім'я суспільних інтересів, життя в гущі соціальних подій, життя, суб'єктивно включене в рух та розвиток суспільних організмів та суспільних процесів»[30].

О. Якуба підкреслює, що активна особистість – це та, для кого найважливішою цінністю є життя в ім'я суспільних інтересів. Така особистість віддає перевагу життю, що відбувається в гущі соціальних подій, активно включається у рух та розвиток суспільних організмів та процесів. Це означає, що вона не лише спостерігає за подіями, але й бере активну участь у них, спрямовуючи свої зусилля на досягнення спільної мети або вирішення суспільних проблем. Така позиція підкреслює важливість соціального аспекту життя та активної участі в формуванні суспільства.

Економічна активність жінок - це системне соціальне й економічне явище, в якому виражається рівень їх соціальної й економічної інтеграції в суспільство. Тобто це діяльність жінок у виробництві товарів і послуг, а також у пошуку роботи. Це поняття охоплює глибину зв'язків жінок з соціумом, а також рівень перетворення їх на суб'єкти економічних й соціальних відносин.

Економічна активність жінок - це не просто цифра, а соціальне явище, яке досліджує соціологія. Гендерні ролі, соціальні верстви, освіта, сімейний стан та дискримінація - все це впливає на те, чи працюють жінки. Соціологія вивчає ці фактори, а також те, як робота впливає на життя жінок, їхніх сімей та суспільства в цілому. Дослідження показують, що робота може

мати багато позитивних наслідків, але також може призвести до негативних, таких як посилення гендерної нерівності в сім'ї.

Важливим кроком у дослідженні економічної активності жінок буде вивчення їхньої трудової зайнятості. Вона є одним із ключових факторів економічного розвитку та соціального благополуччя будь-якої країни. Жінки становлять значну частину населення України, і їхня участь у трудовій діяльності має значний вплив на економічні показники країни.

Зайнятість - це діяльність громадян, яка пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і приносить їм дохід у грошовій або іншій формі [10].

Далі, логічним кроком буде зрозуміти чим відрізняється зайнятість жінок від зайнятості чоловіків. Історично склалося, що жінки відігравали більш значну роль у домогосподарстві та догляді за дітьми. Це призвело до того, що вони частіше працюють неповний робочий день або взагалі не працюють. Чоловіки ж традиційно є годувальниками сім'ї, тому їхня зайнятість зазвичай більш висока.

Жінки та чоловіки також концентруються в різних сферах економіки. Жінки частіше працюють у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги та сфера торгівлі. Чоловіки ж переважають у таких галузях, як будівництво, виробництво, транспорт та енергетика.

Народження дітей також суттєво впливає на зайнятість жінок. Багато жінок змушені брати перерву в роботі, щоб доглядати за новонародженими. Це може негативно позначитися на їхній кар'єрі та заробітній платі.

Державна політика може відігравати важливу роль у стимулюванні зайнятості жінок. Деякі країни пропонують податкові пільги, гнучкий графік роботи та доступні дитячі садки, щоб допомогти жінкам поєднувати роботу та сімейні обов'язки.

Структура економіки також може впливати на зайнятість жінок. У країнах з розвинутою економікою жінки мають більше можливостей для працевлаштування.

Незважаючи на всі досягнення, гендерна нерівність все ще існує на ринку праці. Жінки, як правило, заробляють менше, ніж чоловіки, за ту ж роботу. Це може призвести до того, що жінки не будуть мотивовані працювати.

З соціологічної точки зору, економічна активність жінок залежить від гендерних ролей, соціальної стратифікації, освіти, сімейного стану та дискримінації.

Традиційні гендерні ролі, де жінкам відводиться роль домогосподарки, обмежують їхню участь у роботі. Жінки з низьким соціально-економічним статусом частіше змушені працювати, щоб утримувати себе та свої сім'ї.

Рівень освіти впливає на можливості для працевлаштування та кар'єрного зростання. Заміжні жінки з дітьми стикаються з труднощами при пошуку роботи та поєднанні роботи та сімейних обов'язків.

Дискримінація на роботі може призвести до нижчої заробітної плати. Це особливо гостро відчувається у сферах, які традиційно вважаються "жіночими", таких як освіта, охорона здоров'я та обслуговування. Жінки, які працюють в цих галузях, стикаються з жорсткою нерівністю, незважаючи на те, що вони там переважають. Наприклад, вчителька може отримувати на 20% меншу зарплату, ніж вчитель-чоловік, за ту ж роботу. Як сказала відома українська активістка Олена Шевченко, "Гендерна рівність – це не просто питання жінок. Це питання справедливості".

Україна робить кроки на шляху до гендерної рівності, але попереду ще багато роботи. Рівень економічної активності жінок, хоча й вище, ніж у середньому по світу, все ще не досягає рівня чоловіків. Одним із прикладів успішного подолання гендерної нерівності в Україні є сфера ІТ. Жінки складають 30% фахівців у цій сфері, і їхня частка постійно зростає. Однією з причин зростання кількості жінок в українському ІТ є зручність та гнучкість цієї галузі. Багато ІТ-спеціальностей не потребують сидіти в офісі з 9 до 6. Можна працювати з дому, коли тобі зручно, що дозволяє жінкам поєднувати роботу з іншими обов'язками, наприклад, з доглядом за дітьми або родичами.

Гнучкість – це те, що робить ІТ сферу привабливою для жінок, але є ще такий тип роботи як фріланс, там люди мають ще більше свободи, адже самі обирають свій графік та проекти. Фріланс – це тип роботи, де ви не прив'язані до одного роботодавця. Люди працюють на себе, шукаючи замовлення від різних клієнтів. Але є деякі недоліки в цій сфері, такі як: нестабільність доходу, та відсутність гарантій, так як фрілансери не мають гарантій соціального пакету, оплати відпусток або лікарняних.

Жінки, окрім фрілансу та ІТ, мають багато інших можливостей для роботи. Деякі обирають традиційні професії, такі як вчителька, лікарка, вихователька, продавець, перукарка чи швачка. Ці професії дають можливість спілкуватися з людьми, допомагати їм та мати стабільний дохід.

Соціологія досліджує не лише фактори, що впливають на економічну активність жінок, але й наслідки цієї активності. З одного боку, робота дає жінкам економічну незалежність, можливість самореалізації, кращі матеріальні умови та стимулює економічне зростання країни.

З іншого боку, економічна активність може призвести до посилення гендерної нерівності в сім'ї, зниження народжуваності, стресу та виснаження жінок, які поєднують роботу та сімейні обов'язки.

Важливо знайти баланс між роботою та особистим життям, щоб мінімізувати негативні наслідки. Це потребує зміни гендерних стереотипів, розвитку системи дошкільної освіти, а також підтримки з боку уряду та бізнесу.

Гендерна рівність на ринку праці – це не лише питання справедливості, але й економічної вигоди. Країни з більш високим рівнем гендерної рівності мають і більш високий ВВП.

Тому, важливо продовжувати роботу над тим, щоб жінки мали рівні можливості з чоловіками на ринку праці. Це допоможе зробити наше суспільство більш справедливим та процвітаючим.

1.2 Гендерні особливості економічної активності

Раніше панувала думка, що біологічні особливості чоловіків та жінок визначають їхні ролі та поведінку в суспільстві. Цей біологічний детермінізм не враховував складні соціальні та культурні фактори, які формують гендерну ідентичність.

«Термін гендер виник наприкінці 1960-х років завдяки спробам подолати означені суперечності і знайти послідовніші інтерпретації норм культури. Розрізнення статі і гендеру означало перехід від традиції пояснювати культурну різницю між жінками і чоловіками біологічними чинниками до можливості пояснювати цю різницю соціальними й культурними чинниками.» [17]

Розрізнення статі і гендеру дозволило дослідникам розглядати гендер як соціальний конструкт, що формується під впливом культурних норм, очікувань та стереотипів. Це дало можливість зрозуміти, що гендерні ролі не є жорстко фіксованими, а можуть змінюватися з часом і в залежності від контексту.

«Гендер — соціальна характеристика у гендерних дослідженнях, за допомогою якої визначаються поняття «чоловік» і «жінка», психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків, цілісна психічна репрезентація статі, сповнена динамічних глибинних, пізнавальних та поведінкових понять жіночого та чоловічого, здобутих індивідом внаслідок набуття індивідуального гендерного досвіду. Гендер — соціальне поняття, що визначає соціальну стать людини.» [5]

Вивчення гендеру та гендерних ролей є важливим для розуміння того, як суспільство функціонує і як воно впливає на життя людей. Це також може допомогти нам подолати гендерну нерівність.

«Робоче визначення гендеру - гендер є системою соціальних практик (особистісного, інтеракційного й інституційного рівнів), які створюють і підтримують гендерну відмінність і гендерну нерівність» [17]. Традиційно гендер розумівся як біологічна категорія, що визначається статтю. Однак, феміністська теорія та гендерні дослідження показали, що гендер - це не просто біологічна категорія, а соціальний конструкт. З плином часу соціальні норми, культурні очікування та інституційні практики еволюціонують, що веде до змін у гендерних ролях та відносинах. Цей процес еволюції не лінійний і може варіюватися в різних культурах та суспільствах.

«Ситуація, коли люди однієї статі переважають у певному сегменті ринку праці, а люди іншої статі – в іншому, називають горизонтальною сегрегацією» [17]. Жінки та чоловіки традиційно працюють у різних сферах: освіта, медицина, сфера послуг вважаються "жіночими", а промисловість, будівництво, фінанси – "чоловічими". Ці сфери, як правило, мають різну оплату праці. "Чоловічі" професії зазвичай оплачуються краще, навіть якщо вимагають меншої кваліфікації, ніж "жіночі".

В Україні більше 500 професій заборонені для жінок на законодавчому рівні. Їм не дозволено працювати за "Переліком важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці", затвердженим Міністерством охорони здоров'я. Це означає, що жінки не можуть керувати автобусами, тракторами, локомотивами, суднами, а також працювати на багатьох промислових та сільськогосподарських виробництвах.

Цей закон з'явився в радянські часи, коли вважалося, що жорстка фізична праця шкідлива для жіночого здоров'я. Він ґрунтувався на гендерних стереотипах, які відводили жінкам роль домогосподарок та матерів.

Сьогодні багато людей вважають цей закон застарілим та дискримінаційним. Він обмежує можливості жінок працевлаштуватися та бути економічно незалежними.

Сучасні реалії свідчать про несправедливість та дискримінаційність таких заборон. Жінки давно вже довели свою спроможність працювати в будь-яких сферах, демонструючи високу працездатність та професіоналізм.

Заборона на певні професії не лише обмежує кар'єрні можливості жінок, а й негативно впливає на їхнє фінансове становище та рівень життя. Жінки, які не мають доступу до високооплачуваних професій, часто змушені задовольнятися низькооплачуваною роботою, що не гарантує їм гідного життя.

Крім того, штучне обмеження гендерної диверсифікації на ринку праці негативно впливає на економіку країни. Використання лише половини трудового потенціалу суспільства гальмує розвиток та знижує конкурентоспроможність. На мою думку, заборона на певні професії для

жінок є архаїчним та несправедливим явищем, яке потребує негайного перегляду.

Також, на кар'єру жінок впливає й інше явище – «бігова доріжка для матусь». «Якщо жінка, що працює на оплачуваній роботі, вирішує народити дитину, ця подія має велике значення не лише для її приватного життя, але також і для її трудової діяльності. Зі значною вірогідністю, на жінку після пологів чекає перерва у професійній діяльності – відпустка по догляду за дитиною. Згідно з українськими законами, таку відпустку може взяти будь-яка доросла людина в родині – батько дитини, бабуся чи дідусь – але на практиці майже завжди це робить мати. За даними статистики, сьогодні в Україні не більше ніж 2% татів йдуть у відпустку по догляду за дитиною.» [17]

"Бігова доріжка для матусь" – це метафора, що описує типові труднощі, з якими стикаються жінки, що поєднують материнство та кар'єру. Цей термін символізує необхідність жінки "бігти" між домом та роботою, жертвуючи при цьому своїми професійними амбіціями та особистим життям.

Перерва в роботі для догляду за дитиною, яку зазвичай беруть на себе саме жінки, стає бар'єром на їхньому шляху до професійного розвитку. Після повернення з декретної відпустки жінки часто змушені погоджуватися на менш високооплачувані посади або залишати свою професію загалом. Це веде до втрати кваліфікації, зменшення доходів та зниження кар'єрних перспектив. Наслідки "бігової доріжки для матусь" відчутні як для самих жінок, так і для суспільства в цілому.

Економічна активність жінок протягом історії зазнала кардинальних змін, адже їхня роль у суспільстві еволюціонувала від обмеження домашнім господарством до активної участі в усіх сферах життя. Цей процес супроводжувався численними гендерними викликами та суперечностями,

які знайшли відображення в різних соціологічних та економічних теоріях. Тому для більш глибокого розуміння цієї теми, пропоную розглянути декілька теорій наукоців.

Сімона де Бовуар – французька письменниця, філософиня, ідеолог фемінізму, "мати фемінізму другої хвилі", соціальний теоретик та політична активістка. [8]

Феміністська теорія, представлена Сімоною де Бовуар, розглядає економічну активність жінок як шлях до емансипації. Економічна незалежність, на думку феміністів, дає жінкам більше контролю над своїм життям, свободу від гендерних стереотипів, можливість реалізувати свій потенціал, підвищити самооцінку та зменшити гендерну нерівність. Феміністська теорія стверджує, що економічна залежність жінок від чоловіків підтримує гендерну нерівність, а економічна активність дає їм більшу автономію та владу. Жінки, згідно з цією теорією, мають право на однакові з чоловіками можливості на ринку праці, а гендерні стереотипи, які заважають їм досягти успіху в кар'єрі, мають бути усунені. Феміністська теорія досліджує вплив економічної зайнятості жінок на сім'ю, гендерні ролі та соціальну стратифікацію. Критики феміністської теорії зазначають, що вона недооцінює складність гендерної нерівності, ігнорує інші фактори, що впливають на економічну зайнятість жінок, і не враховує різноманіття досвіду жінок. [8]

Толкотт Парсонс – американський соціолог, чий вплив на розвиток соціології та соціальної антропології важко переоцінити. Він вважається одним із засновників структурного функціоналізму, теоретичної парадигми, що розглядає суспільство як систему з чітко визначеними функціями кожної частини. [25]

Згідно з функціоналістською теорією Парсонса, сім'я - це основа суспільства, де чітко визначені гендерні ролі. Жінка, як домогосподарка,

підключається про дім, дітей та чоловіка, а чоловік - годувальник сім'ї, який заробляє гроші. Економічна зайнятість жінок допускається, але не повинна заважати їй виконувати "жіночі" обов'язки. Ця теорія критикується за стереотипність, адже не враховує прагнення жінок до кар'єри та готовність чоловіків долучатися до домашньої роботи.

Рендалл Коллінз - американський соціолог, який відомий своїми роботами з теорії конфлікту, соціальної стратифікації та емоцій.

Теорія конфлікту Коллінза стверджує, що економічна активність жінок загрожує традиційній гендерній ієрархії, де чоловіки – годувальники, а жінки – домогосподарки. Їхня конкуренція на ринку праці може призвести до конфліктів, адже чоловіки можуть відчувати загрозу та дискримінувати жінок. Жінки ж, поєднуючи роботу та домашні обов'язки, стикаються з подвійним тягарем. Теорія досліджує вплив зайнятості жінок на сім'ю, гендерні ролі та соціальну стратифікацію. Критики теорії конфлікту зазначають, що вона недооцінює співпрацю між чоловіками та жінками, ігнорує зміни в гендерних ролях та не враховує інші фактори, що впливають на зайнятість жінок. [14]

Гері Стенлі Беккер – американський економіст, лауреат Нобелівської премії 1992 року "за поширення сфери мікроекономічного аналізу на цілий ряд аспектів людської поведінки і взаємодії, включаючи неринкову поведінку". [1]

Теорія людського капіталу, розроблена Г. Беккером, пояснює, як рівень освіти та навичок жінок впливає на їхню економічну активність. Жінки з більш високим рівнем людського капіталу мають більше шансів бути працевлаштованими, отримувати кращу заробітну плату, швидше просуватися кар'єрними сходами та мати кращі умови праці. Згідно з цією теорією, освіта та навчання збільшують людський капітал жінок, що призводить до більшої продуктивності праці та, відповідно, більшої

заробітної плати. Жінки інвестують в освіту та навчання, щоб покращити свої економічні можливості. Теорія також досліджує вплив сім'ї, дискримінації та соціальних норм на економічну активність жінок, визнаючи, що вона не є однорідною групою. [1]

Отже, економічна зайнятість жінок – це багатогранне питання, яке досліджується різними теоріями в рамках економічної соціології та гендерних досліджень.

Функціоналістська теорія Парсонса підкреслює важливість традиційних гендерних ролей, де жінка – домогосподарка, а чоловік – годувальник. Теорія конфлікту Коллінза розглядає економічну активність жінок як загрозу гендерній ієрархії та досліджує можливі конфлікти та подвійний тягар, з якими стикаються жінки. Феміністська теорія, представлена де Бовуар, бачить в економічній активності шлях до емансипації жінок та гендерної рівності. Теорія людського капіталу Беккера пояснює, як освіта та навички впливають на економічні можливості жінок.

Важливо зазначити, що жодна з цих теорій не дає остаточної відповіді на питання про економічну зайнятість жінок. Кожна з них має свої сильні та слабкі сторони, а також не враховує множинність факторів, що впливають на цю проблему.

На мою думку, економічна зайнятість жінок – це не лише питання економічного розвитку, але й важливий фактор гендерної рівності та соціального прогресу. Жінки, які мають економічну незалежність, мають більше свободи та контролю над своїм життям. Вони можуть краще реалізувати свій потенціал, підвищити самооцінку та зменшити гендерну нерівність.

Економічна активність жінок також позитивно впливає на сім'ю та суспільство в цілому. Жінки, які працюють, вносять свій вклад в сімейний

бюджет, що може призвести до покращення рівня життя сім'ї. Крім того, економічно активні жінки стають більш активними учасницями суспільного життя, що може призвести до позитивних змін в суспільстві.

Звичайно, існують певні виклики, з якими стикаються економічно активні жінки. Це, зокрема, подвійний тягар, який виникає через поєднання роботи та домашніх обов'язків. Також існують гендерні стереотипи та дискримінація на ринку праці, які заважають жінкам досягти успіху в кар'єрі.

«Згідно з даними Державної служби статистики України, станом на 2023 рік рівень економічної активності жінок в Україні становив 56%, а чоловіків - 69%» [11].

Це означає, що майже половина жінок працездатного віку в Україні не мають роботи або шукають її. Рівень безробіття серед жінок також вищий, ніж серед чоловіків: 9,3% проти 7,4% відповідно (станом на грудень 2023 року). Жінки частіше стикаються з неповною зайнятістю та неофіційною роботою, що негативно впливає на їхні доходи та соціальний захист.

Незважаючи на те, що жінки мають вищий рівень освіти, ніж чоловіки, вони все ще отримують менше за свою працю. В Україні гендерний розрив у заробітній платі становить 16%, тобто жінки в середньому отримують на 16% менше, ніж чоловіки за ту ж роботу. Це явище має складні причини, включаючи гендерну дискримінацію, сегрегацію за ознакою статі на ринку праці, подвійний тягар домашніх обов'язків та догляду за дітьми.

1.3. Міграційні процеси як чинники економічної активності

Людство постійно перебуває в динаміці. Люди мігрують, шукаючи кращого життя, рятуючись від небезпеки, чи просто прагнучи до нових можливостей. Цей рух людей, відомий як міграція, відіграє суттєву роль у

формуванні світу, в якому ми живемо, й несе в собі значні наслідки для економічного розвитку.

Міграція впливає на економіку як країн, з яких виїжджають люди, так і країн, які їх приймають. З одного боку, виїзд людей з країни може призвести до зменшення трудових ресурсів, що може негативно вплинути на певні галузі економіки. З іншого боку, приплив мігрантів може стимулювати економічне зростання за рахунок нових інвестицій, підприємницької діяльності та збільшення попиту на товари та послуги.

Міграція населення — механічні переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди, на більш-менш тривалий час або з регулярним поверненням до нього [21].

Також дослідники використовують такі поняття в дослідженні міграції:

Епізодичні міграції — це ділові, рекреаційні та інші поїздки, що відбуваються не тільки нерегулярно в часі, але й не обов'язково в одних і тих же напрямках.

Маятникові міграції — це щоденні або щотижневі поїздки від місць проживання до місць роботи (і назад), що розмішені в різних населених пунктах.

Сезонні міграції — це переміщення переважно працездатного населення до місця тимчасової роботи і проживання на певний термін зі збереженням можливості повернення в місця постійного проживання.

Незворотний вид (або переселення) — міграція, що передбачає зміну постійного місця проживання. [24]

На мою думку епізодичні міграції цікаві тим, що вони непередбачувані та різноманітні за своїми причинами, такими як туризм або культурні заходи,

що робить їх складними для аналізу. Маятникові міграції, хоча і поширені, можуть призводити до проблем з інфраструктурою та ізоляцією, але також дають людям можливість знайти відповідну роботу і створювати нові соціальні зв'язки. Сезонні міграції мають важливе значення для сільського господарства та впливають на економіку і суспільство в цілому, викликаючи також соціальні та культурні зміни. Незворотні міграції, зумовлені економічними чи політичними факторами, війнами або стихійними лихами, є найбільш радикальними, і їх дослідження допомагає розробити політики для підтримки людей, які змушені адаптуватися до нового життя.

За правовим статусом міграції поділяють на легальні, нелегальні та напівлегальні. Легальні міграції — це перетин міжнародних кордонів на законних підставах, тобто за наявності в'їзної візи на певний термін або, при перебуванні в іншій країні, продовження терміну її дії [За правовим статусом міграції поділяють на легальні, нелегальні та напівлегальні. Легальні міграції — це перетин міжнародних кордонів на законних підставах, тобто за наявності в'їзної візи на певний термін або, при перебуванні в іншій країні, продовження терміну її дії [22]

Нелегальними мігрантами є люди, що в'їжджають та залишаються у країні, не маючи офіційного дозволу країни в'їзду [27].

Напівлегальні мігранти — це люди, що в'їжджають до якоїсь країни на законних підставах, за візою, але з різних обставин відмовляються покинути цю країну і залишаються в ній після завершення терміну, обумовленого в'їзною візою, або прибувають до якоїсь країни легально, а згодом влаштовуються на роботу, маючи при цьому туристичну візу [22].

Отже, легальна міграція дозволяє людям безпечно переміщуватися між країнами, сприяючи економічному розвитку, обміну знаннями та культурними цінностями, хоча водночас може призвести до соціальної нерівності. Нелегальна міграція супроводжується ризиками для здоров'я і

безпеки мігрантів та може мати негативний вплив на економіку та суспільство країн призначення, тому важливо розробляти політики для легалізації статусу цих мігрантів і захисту їхніх прав. Напівлегальна міграція ускладнена різними обставинами, такими як втрата роботи чи зміна сімейного стану, і вимагає розуміння та підтримки для легалізації статусу мігрантів. Загалом, правовий статус — це лише один аспект міграційних процесів, і важливо також досліджувати причини міграції, її наслідки та відповідні політики.

Відповідно до того, наскільки міграція є добровільною, можна виокремити такі її різновиди: добровільна — коли рішення про міграцію приймає сам мігрант, примусова — виселення або вигнання, тобто ситуація, коли мігрант позбавлений права вибору, а до переміщення його примушує вища влада. [26] Доцільно також виділити в окремий вид міграцію вимушену, тобто зміну місця проживання на певний час або назавжди усупереч бажанням людей, до якої спонукають стихійні лиха, війни, голод, переслідування тощо. [26]

Добровільна та примусова міграція — це дві сторони одного явища, які мають як позитивні, так і негативні наслідки. Добровільна міграція відбувається за власним вибором людей, які шукають кращі економічні можливості, освіту чи безпеку, і може позитивно впливати на обидві країни: і ті, звідки люди виїжджають, і ті, куди приїжджають. Примусова міграція, навпаки, відбувається під впливом зовнішніх обставин, таких як війни, стихійні лиха чи переслідування, і часто має руйнівні наслідки для мігрантів. Вимушена міграція поєднує елементи обох типів: люди змушені виїхати, але можуть частково обирати нове місце проживання, хоча їхні можливості обмежені.

Можна назвати три типи вимушених мігрантів: особи, що шукають притулку — претенденти на отримання статусу біженця, тобто громадяни

інших держав або особи без громадянства, які, будучи вимушеними переселитися з місця свого постійного проживання, подали прохання про отримання статусу біженця в країні імміграції, але ще не отримали його; особи, що мають тимчасовий статус біженця — громадяни інших держав або особи без громадянства, яким державні органи країни імміграції надали тимчасовий захист і права на певний період, ідентичні правам біженців, та власне біженці — громадяни інших держав або особи без громадянства, які змушені були мігрувати з причин, досить вагомих для державних органів країни в'їзду, аби надати їм необхідний захист і право проживання і працевлаштування на необмежений термін, що й передбачає статус біженця. [26]

Розуміння цих категорій дає нам більше уявлення для дослідження теми ВПО, оскільки кожна з них має свої особливості, потреби та виклики, які потребують окремого підходу та аналізу. Це дозволяє більш глибоко вивчати причини, наслідки та ефективність політик, спрямованих на підтримку ВПО.

Вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року викликало одну з найбільших та найшвидших хвиль міграції в Європі з часів Другої світової війни.

За оцінками ООН, станом на 16 квітня 2024 року з України виїхали понад 8 мільйонів людей [31]. Більшість цих людей - жінки та діти, адже чоловікам віком від 18 до 60 років заборонено виїжджати з країни.

Спостерігається кілька основних видів міграції:

Міграція за кордон: Більше 7,8 мільйона українців змушені були покинути країну, рятуючись від бойових дій. Майже 4,7 мільйона з них отримали тимчасовий захист у сусідніх державах.

Внутрішні переміщення: Близько 8 мільйонів людей перемістилися всередині України, шукаючи безпечного місця.

Незаконне вивезення українців до РФ: За даними ООН, до Росії було депортовано 2,9 мільйона людей, включаючи 9400 дітей.

Імміграція: Очікується скорочення населення України, зростання частки етнічних українців та зменшення росіян. Прогнозується збільшення кількості кримських татар, а також мігрантів з інших регіонів.

Міграційні процеси, спричинені війною, матимуть довгостроковий вплив на Україну. Очікується скорочення загальної чисельності населення, що може негативно вплинути на економічне зростання та розвиток країни. З іншого боку, імміграція з інших країн може частково компенсувати втрату населення. Однак успішна інтеграція іммігрантів буде вирішальною для того, щоб Україна могла скористатися їхніми навичками та досвідом.

Управління цими складними міграційними процесами є серйозним викликом для України та міжнародного співтовариства. Потрібні скоординовані зусилля для надання гуманітарної допомоги біженцям, створення умов для їхнього безпечного повернення додому, коли це можливо, та підтримки внутрішньо переміщених осіб та приймаючих громад. Інвестування в економічне відновлення України також є ключовим, оскільки це створить робочі місця та можливості як для українців, так і для потенційних іммігрантів.

Рис. 3.1. Кількість українських громадян, які виїхали з України, на початок квітня 2023 року [10].

Мільйони українців, рятуючись від бомбардувань, обстрілів та окупації, змушені були покинути свої домівки та шукати притулку в інших країнах. Ця вимушена міграція має далекосяжні наслідки для України, країн прийому та міжнародного співтовариства в цілому.

На рисунку 3.1. показано кількість українських біженців, які зареєстровані в країнах Європи станом на 4 квітня 2023 року.

Станом на 4 квітня 2023 року кількість українських біженців, які зареєструвалися в європейських країнах, становить 8,05 мільйона осіб. Найбільша кількість біженців перебуває в Польщі (1,58 мільйона), Німеччині (923 000) та Чехії (504 000). Ці дані підкреслюють значну гуманітарну кризу, спричинену конфліктом в Україні, а також величезний тягар на системи приймаючих країн.

Особливо важливо зазначити, що більшість українських біженців обирають країни, які географічно найближчі до України, що логічно з огляду на легкість доступу та наявність культурних і мовних зв'язків.

Польща, як найближчий сусід України, прийняла найбільшу кількість біженців, що свідчить про високу мобілізацію та підтримку з боку польського суспільства та уряду.

Німеччина та Чехія також відіграють ключову роль у підтримці українських біженців, що вказує на їхню готовність та спроможність надати необхідну допомогу. Інші країни, такі як Румунія, Словаччина, Угорщина, Італія, Іспанія та Австрія, також роблять значний внесок у підтримку українців, що свідчить про загальноєвропейську солідарність.

Водночас, кількість зареєстрованих біженців не відображає повної картини, оскільки існує ймовірність, що значна кількість українців перебуває в Європі без офіційної реєстрації як біженці. Це створює додаткові виклики для урядів європейських країн у наданні допомоги та підтримки всім постраждалим. Країнам прийому доводиться надавати біженцям житло, їжу, медичну допомогу та освіту. Це може призвести до навантаження на бюджет та інфраструктуру. Однак міграція також може мати позитивні наслідки, наприклад, збільшення робочої сили та культурного різноманіття.

Значні обсяги внутрішньої міграції українців із зон бойових дій та тимчасово окупованих територій призвели до суттєвого збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

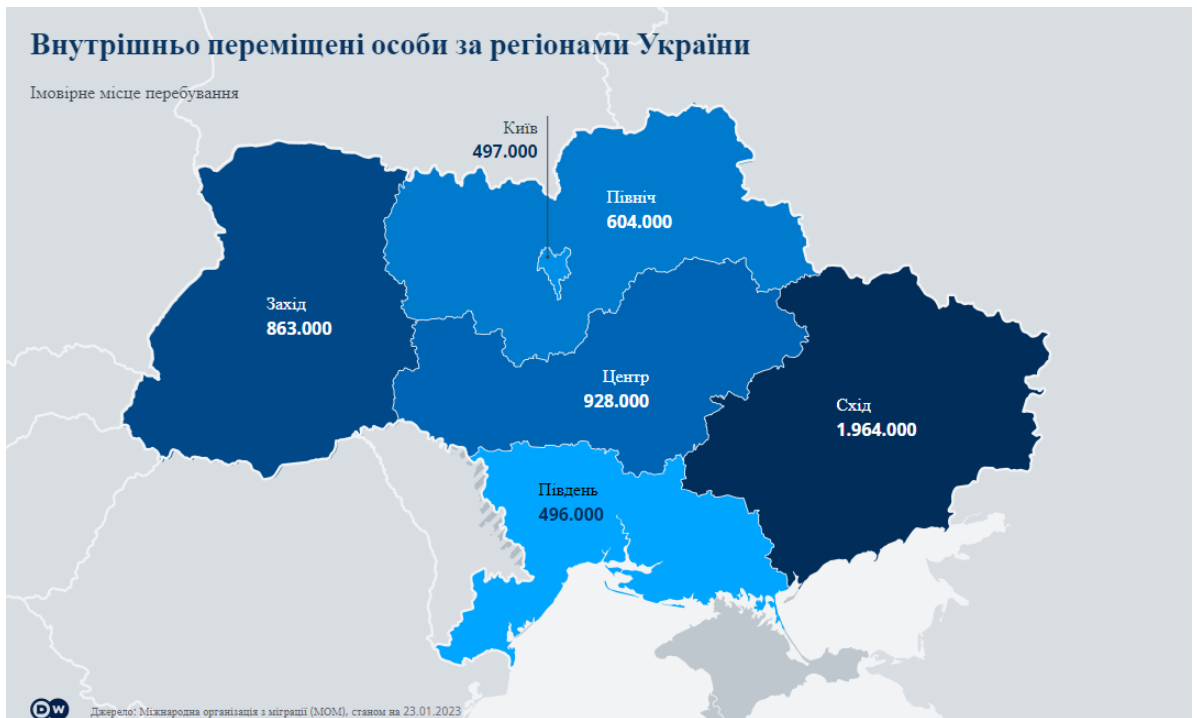

Рис. 3.2. Внутрішньо переміщені особи за регіонами України станом на 2023 рік [10].

Станом на 23 січня 2023 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні становить 8 мільйонів осіб, розподілених по різних регіонах країни. Найбільша кількість ВПО перебуває в Східному регіоні (1,964 мільйона), що вказує на сильний вплив конфлікту саме в цьому регіоні. Це логічно, оскільки Східний регіон, зокрема Донецька та Луганська області, є епіцентром бойових дій.

Центральний (928 000), Північний (604 000) та Західний (863 000) регіони також прийняли значну кількість ВПО. Це може бути пов'язано з їхньою близькістю до зон конфлікту та відносною безпекою в цих регіонах, а також з наявністю інфраструктури, здатної прийняти та підтримати переселенців.

Південний (496 000) та Київський (497 000) регіони теж мають велику кількість ВПО. Південний регіон, зокрема Одеська область, відіграє важливу роль як транспортний та економічний центр, що робить його

привабливим для переселенців. Київський регіон, як столичний, пропонує більше можливостей для працевлаштування та підтримки, що також сприяє великій кількості ВПО.

Загальна картина показує, що війна спричинила масове переміщення населення, зосереджуючи найбільшу кількість ВПО в регіонах, які географічно та економічно здатні прийняти та підтримати цих людей.

Наплив мільйонів людей у регіони, які прийняли ВПО, призвів до перевантаження соціальної інфраструктури. Школи, лікарні, дитячі садки, транспорт - всі ці системи працюють на межі можливостей, не встигаючи за зростаючими потребами. Цей тиск на ресурси загрожує не лише якістю життя самих ВПО, але й жителів приймаючих регіонів.

Втративши роботу та звичні засоби для існування, ВПО часто стикаються з труднощами у працевлаштуванні. Нові місця роботи часто не відповідають їх кваліфікації, а конкуренція за них значна. Ця безробіття стає тіню на їхніх надіях на краще життя, затьмарюючи й без того похмуре майбутнє.

В контексті війни в Україні ми розглянули різні типи міграції, кожен з яких має свої особливості, причини та наслідки. Міграція за кордон призвела до того, що мільйони українців змушені були покинути країну, рятуючись від бойових дій, що мало значний вплив на країни-приймачі, збільшивши їх населення та навантаживши їхні системи ресурсів. Внутрішні переміщення мільйонів людей всередині України, які шукали безпечного місця, призвели до перерозподілу населення в межах країни та створили тиск на приймаючі регіони. Незаконне вивезення українців до Росії, де тисячі людей були депортовані, є порушенням прав людини та створює додаткові проблеми для українців та міжнародного співтовариства.

Важливо розуміти як позитивні, так і негативні наслідки міграції та вживати заходів для зменшення негативних впливів. Це потребує скоординованих міжнародних зусиль, інвестицій в економічне відновлення України, розробки та впровадження політики щодо біженців та іммігрантів, а також підтримки соціальної згуртованості.

Розділ 2. Економічна активність жінок ВПО в умовах російсько-української війни: соціологічний вимір

2.1. Економічна активність жінок до повномоштабного вторгнення Росії в Україну

Для того, щоб глибше розуміти проблеми зайнятості жінок в Україні, мною було проведено аналіз деяких емпіричних даних представлених в аналітичній записці «Як збільшити зайнятість жінок і чому це важливо для економіки», яке було запропоноване у 2019 році, проведене центром економічної стратегії.

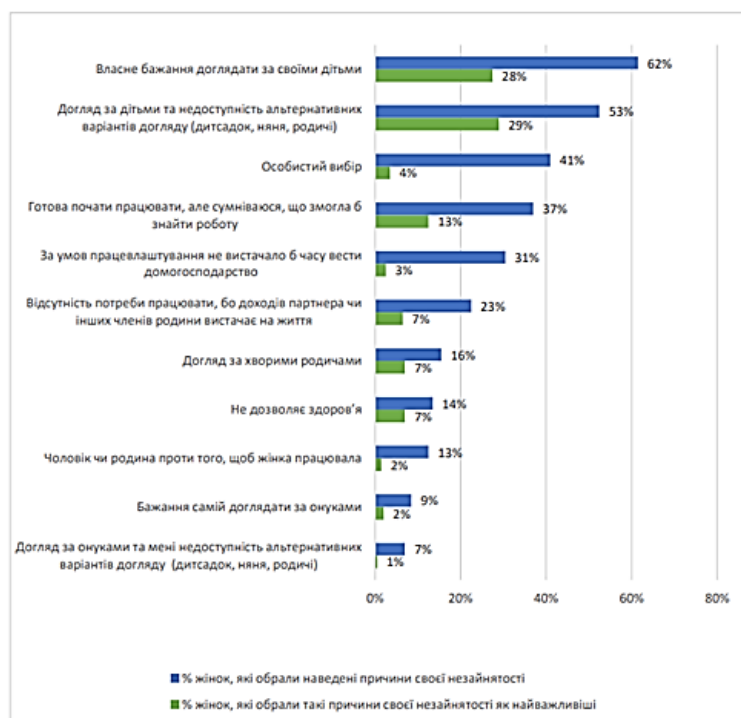

Рисунок 2.1. Причини незайнятості серед жінок [20]

Для розуміння теми, я розглянула та проаналізувала рисунок 1, тут можна побачити, що догляд за дітьми є найпоширенішою причиною незайнятості серед жінок. Це свідчить про стійкі гендерні стереотипи, де на жінок покладається основна відповідальність за виховання дітей.

Недоступність якісного та доступного догляду за дітьми є суттєвим бар'єром для працевлаштування жінок.

Значна частина жінок не працює, бо їхні доходи не є необхідними для сімейного бюджету. Це може призводити до економічної залежності від партнера та гендерної нерівності в сім'ї.

Згідно з опитуванням, 23% жінок не працюють, бо доходів партнера та інших членів сім'ї вистачає на життя. Це може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, це може давати жінкам можливість зосередитися на догляді за дітьми або інших сімейних справах. З іншого боку, це може призводити до економічної залежності від партнера та гендерної нерівності в сім'ї.

4% жінок не працюють через особистий вибір. Це може бути пов'язано з різними мотивами, як внутрішніми (бажання зосередитися на духовному розвитку, самопізнанні), так і зовнішніми (дискримінація на ринку праці, низька самооцінка).

Далі буде корисним розглянути рисунок 2, про перепони, які бачать для себе жінки при пошуку роботи.

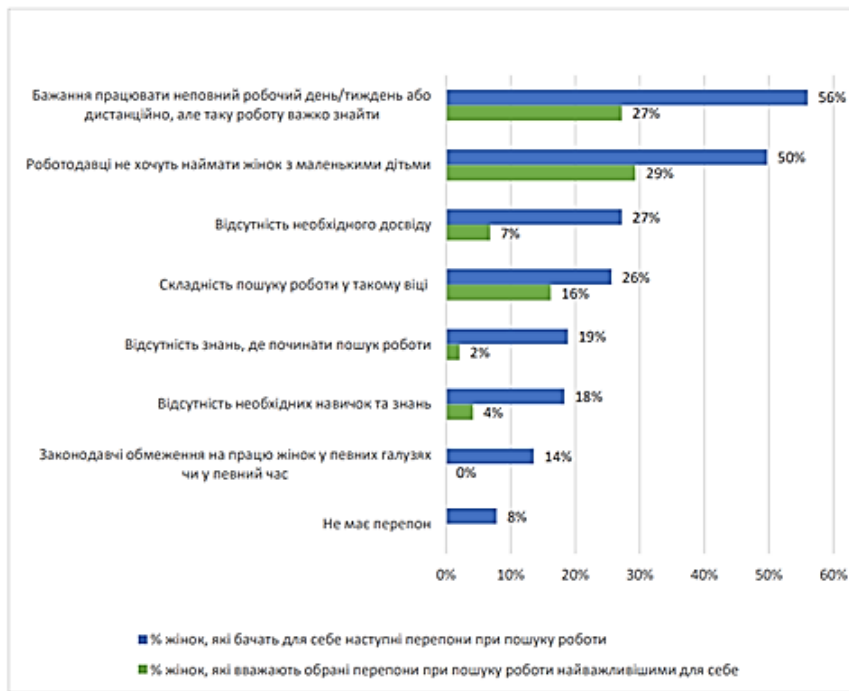

Рисунок 2.2. Перешкоди, які бачать для себе жінки при пошуку роботи [20]

На рисунку 2 ми бачимо, результати опитування, де жінки могли вибрати всі варіанти, які, на їхню думку, є перешкодами при пошуку роботи. Найпоширеніші причини, можна поділити на два блоки: внутрішні та зовнішні фактори.

З внутрішніх факторів, можна зазначити, що 27% жінок відчують відсутність необхідного досвіду, що може бути пов'язано з декретною відпусткою, доглядом за членами сім'ї або перервою в кар'єрі. 19% жінок стикаються з відсутністю знань, де починати пошук роботи. Це може свідчити про нестачу інформації та доступних ресурсів. 18% жінок не мають необхідних навичок та знань, що може бути пов'язано з застарілими навичками або нестачею можливостей для навчання та розвитку. 26% жінок відзначають складність пошуку роботи у певному віці, що може бути пов'язано з віковою дискримінацією на ринку праці. 14% жінок стикаються з законодавчими обмеженнями на працю жінок, що може свідчити про гендерну нерівність у законодавстві.

З зовнішніх факторів, зауважу, 50% жінок стикаються з неготовністю роботодавців наймати їх через наявність маленьких дітей. Це свідчить про стійкі гендерні стереотипи та дискримінацію на ринку праці. Та 56% жінок відчують складність у пошуку роботи з гнучким графіком (неповний робочий день/тиждень) або дистанційної роботи. Це може бути пов'язано з нестачею таких можливостей на ринку праці.

Один з аспектів, який ми дослідили, використовуючи емпіричні дані з аналітичного дослідження «Інклюзивний розвиток бізнесу: жіноче підприємництво» 2018 року, стосується сприйняття роботодавцями жінок як працівників.

Таблиця 2.1.

Порівняльний аналіз особливостей жінок як працівників (за відгуками роботодавців) [29]

Слабкі сторони	Сильні сторони
Часто беруть лікарняні	Відповідальність
Менша мобільність	Працелюбність
Менш стабільний психічний стан	Комунікабельність
Менша схильність до змін	Інтуїція
Нижча самооцінка	Старанність
Скутість	Доброзичливість
Невміння розкритися на співбесіді	Здатність доводити справу до кінця
Менша стресостійкість	Більш високі вимоги до себе
Інертність поведінки	

В таблиці представленні плюси і мінуси жінок, як працівників. Проаналізувавши таблицю, можу сказати, що такі фактори, як часті лікарняні та менш стабільний психічний стан, обумовлюється тим, що жінки частіше за чоловіків стають пацієнтами поліклінік і беруть лікарняні. Цей

факт, підтверджений статистикою, часто стає предметом дискусій, суперечок і навіть несправедливих закидів.

Чому ж жінки частіше за чоловіків потребують медичної допомоги?

По-перше це біологічні особливості, жіночий організм має складну будову і функціонує за унікальними циклами, що робить його більш вразливим до певних захворювань. Гінекологічні проблеми, гормональні порушення, менструальний цикл - все це фактори, які впливають на самопочуття і працездатність жінок.

По-друге жінки частіше за чоловіків беруть на себе відповідальність за догляд за хворими членами сім'ї, маленькими дітьми. Додаткове навантаження, емоційне виснаження та недосипання негативно впливають на їхнє здоров'я.

По-третє жінки частіше обирають професії, пов'язані з емоційним навантаженням: медицина, освіта, соціальна робота. Стрес, відповідальність за життя та здоров'я інших людей, ненормований робочий день - все це може призвести до професійного вигорання і, як наслідок, до проблем зі здоров'ям.

З сильних сторін, хочу зазначити, відповідальність та працелюбність жінок. Соціальні очікування з раннього дитинства готують дівчат до відповідальності за домашні справи, турботу про дітей та сім'ю. Звикаючи до відповідальності, вони переносять цю звичку на роботу.

У другому розділі ми проаналізували дані, що стосуються економічної активності жінок в Україні до повномасштабного вторгнення Росії. Джерелами даних стали аналітична записка "Як збільшити зайнятість жінок і чому це важливо для економіки" (Центр економічної стратегії, 2019) та дослідження "Інклюзивний розвиток бізнесу: жіноче підприємництво" (2018). Отримані дані дозволили зробити такі висновки:

Жінки в Україні стикаються з низкою перешкод для працевлаштування, які можна поділити на дві групи: внутрішні та зовнішні фактори.

Внутрішні фактори, такі як відсутність необхідного досвіду, знань та навичок, а також складність пошуку роботи у певному віці, можуть бути подолані шляхом інвестування в освіту та професійну підготовку жінок. Законодавчі обмеження також потребують перегляду та модернізації, щоб відповідати сучасним реаліям ринку праці.

Зовнішні фактори, зокрема стереотипи та упередження роботодавців, є серйозною проблемою, яку можна вирішити через підвищення обізнаності та проведення кампаній з гендерної рівності. Роботодавці повинні усвідомити, що жінки можуть бути не менш надійними та продуктивними працівниками, ніж чоловіки, і створення сприятливих умов праці, таких як гнучкий графік або можливість дистанційної роботи, може значно покращити ситуацію.

Також важливо забезпечити доступний та якісний догляд за дітьми, що дозволить жінкам активніше брати участь у ринку праці. Державна підтримка у вигляді субсидій або створення державних дитячих садків може значно полегшити цей процес.

2.2 Зайнятість жінок в умовах російсько-української війни

Війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року, перевернула життя українців з ніг на голову. І жінки не виняток. Мільйони людей втратили роботу, домівки, близьких. Багатьом довелося тікати від обстрілів, шукати притулку в інших містах та країнах.

Війна є основною причиною міграції українських жінок. Через бойові дії, обстріли та загрозу для життя вони вимушені покидати свої домівки та шукати безпечного місця.

Використовуючи дані з аналітичної доповіді про зовнішні та внутрішні міграційні процеси у воєнний період, ми можемо проаналізувати, як війна впливає на зайнятість українських жінок, зосередившись на тому, як міграція може вплинути на їхні можливості знайти роботу.

На рисунку 2.3., можемо побачити результати вісімнадцятого загальнонаціонального опитування «Психологічні маркери війни», проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» 8–9 жовтня 2022 р., серед внутрішньо переміщених осіб (зокрема, осіб, які змінили місце проживання).

Згідно з результатами опитування:

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) частіше мають роботу, ніж ті, хто не змінював місце проживання. 43% ВПО працюють у звичному режимі. 17% ВПО працюють віддалено або частково. 29% ВПО на момент опитування не мали роботи.

Серед тих, хто не змінював місце проживання: 52% не мали роботи. 21% працювали у звичному режимі. 19% працювали віддалено або частково.

Ці дані свідчать про те, що міграція може мати позитивний вплив на зайнятість людей. ВПО частіше мають можливість знайти роботу, ніж ті, хто не змінював місце проживання.

Однак не всі ВПО знаходять роботу. 29% ВПО на момент опитування не мали роботи.

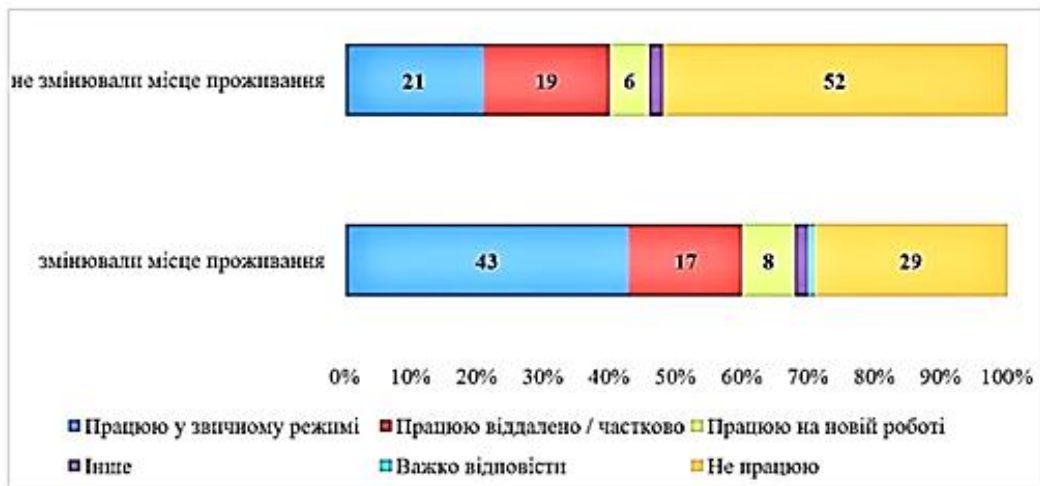

Рис. 2.3. Оцінка респондентами статусу зайнятості (залежно від місця проживання) [23]

В Україні розгортається комплекс програм та заходів для підтримки зайнятості, та економічної активності українців. Наприклад, «під час війни не припиняв роботи Державний центр зайнятості, докладаючи зусиль, аби мінімізувати втрати людського потенціалу та протидіяти поширенню безробіття. Так, з 1.07.2022 р. запрацювала державна програма «єРобота», за якою запропоновано низку проєктів та грантів як для провідних галузей» [7]. В цій ситуації держава мобілізувала свої ресурси для допомоги людям, які втратили роботу. Державний центр зайнятості розширив свої програми та послуги, а також запропонував нові ініціативи, спрямовані на стимулювання зайнятості та створення нових робочих місць.

Одним із прикладів таких ініціатив є державна програма "єРобота». це не просто програма допомоги, це інвестиція в майбутнє України. Вона дає людям можливість отримати нові знання та навички, розпочати власну справу або знайти роботу в перспективній галузі. Це шанс для України зберегти свій людський потенціал та збудувати сильну економіку після війни. Програма охоплює широкий спектр напрямків, таких як: металургія, агропромисловість, деревообробка, переробна промисловість, малий бізнес

та початкові ініціативи (стартапи): ІТ-галузь, кібербезпека, медицина, електронна комерція, освітні технології.

«ЄРобота» має три ключових компоненти. Безкоштовне навчання для безробітних. Люди, які втратили роботу або тимчасово не працюють, перебувають у неоплачуваних відпустках, а також ВПО, можуть здобути нову професію в ІТ-галузі. Держава також фінансує навчання для тих, хто хоче перекваліфікуватися або опанувати нові навички. Українці можуть отримати гранти на започаткування власного бізнесу або розвиток існуючого.

Отже, можна сказати, що з одного боку, масова міграція українців за кордон несе певні виклики для країн прийому. Зростає навантаження на соціальну інфраструктуру, ринок праці та бюджет. Виникають й соціальні проблеми, пов'язані з адаптацією та інтеграцією біженців.

З іншого боку, міграція може мати й позитивні наслідки. Вона може стимулювати економічне зростання країн прийому за рахунок нових трудових ресурсів та підприємницької активності. Мігранти також можуть привнести нові знання, навички та культурні цінності.

Україна, звісно, постраждала від міграції найбільше. Втрата кваліфікованих кадрів та значної частини населення може негативно вплинути на її майбутнє.

Використовуючи дані з дослідження КМІС «Динаміка самооцінки матеріального становища родини після російського вторгнення: лютий 2022 року – травень 2023 року», ми можемо проаналізувати динаміку впливу війни на фінансове становище та добробут різних демографічних груп, зосередившись на жінках.

Перше в цьому дослідженні на що хотілося звернути увагу, це таблиця рівня фінансового становища сім'ї серед окремих демографічних категорій.

Таблиця 2.2

Рівень фінансового становища сім'ї серед окремих демографічних категорій [15]

100% у рядку	Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Відмова
Стать					
Чоловік	4	27	38	28	3
Жінка	8	37	34	18	2
Вік					
18-29 років	1	17	43	39	1
30-39 років	4	27	39	26	3
40-49 років	5	34	36	22	2
50-59 років	8	30	43	18	1
60-69 років	11	42	29	15	3
70+ років	12	49	21	11	7
Не-ВПО чи ВПО					
не-ВПО	6	32	36	23	3
ВПО	8	33	37	20	3
Регіон, де зараз проживають					
Захід	6	28	35	29	2
Центр	6	32	37	22	4
Південь	7	36	37	18	2
Схід	10	41	27	18	3
Тип населеного пункту, де зараз проживають					
Село	6	33	37	20	3
СМТ / місто до 20 тис.	8	36	36	18	3
Місто 20-99 тис.	10	36	35	17	2
Місто 100-499 тис.	6	27	36	27	3
Місто 500 тис. і більше	4	32	34	27	2
Освіта					
Повна середня або нижча	10	34	32	21	3
Середня спеціальна або професійно-технічна	9	42	34	14	2
Вища	4	25	39	30	3

В таблиці ми можемо побачити та порівняти результати опитування, різних демографічних груп України. Хочу зазначити, що війна оголила гендерний розрив у сфері економіки, так як жінки описують своє фінансове становище значно гірше, ніж чоловіки. 8% жінок проти 4% чоловіків описують його як "дуже низьке", а 37% проти 27% - як "низьке". Війна посилила цю проблему: 42% жінок зазначають, що війна значно погіршила їхнє фінансове становище, порівняно з 35% чоловіків.

Ще важливо зауважити, те що найуразливішими категоріями є жінки з повною середньою або нижчою освітою, віком 60-69 років та старше, ВПО та жителі сходу України.

Те, що жінки старшого віку стикаються з низкою проблем, що роблять їх однією з найуразливіших категорій у контексті війни, значить, що зниження мобільності та працездатності, вікові проблеми зі здоров'ям та можлива відсутність підтримки з боку сім'ї роблять їх життя складним.

Жителі сходу України стикаються з жахливими наслідками війни. Перебуваючи в зоні бойових дій або на окупованих територіях, вони постійно ризикують життям та безпекою. Доступ до базових потреб, таких як їжа, вода та медичне обслуговування, може бути обмежений або й зовсім відсутній. Багато людей змушені кидати свої домівки та переселятися в інші регіони, що веде до додаткових труднощів з адаптацією до нового життя. Втрата домівки та майна значно погіршує їхнє фінансове становище, роблячи їх залежними від допомоги. Проблеми з працевлаштуванням та доступом до документів ускладнюють їм адаптацію до нового життя.

Внутрішньо переміщена особа (ВПО) — юдина, яка була змушена покинути свій дім через війну, окупацію, насильство, стихійні лиха або інші надзвичайні обставини.

Також аналізуючи дослідження, можемо сказати, що жінки є однією з найуразливіших категорій населення, що постраждало від війни. Близько 8,3 мільйонів українців, з яких значна частина – жінки, стали біженцями. Внутрішньо переміщені особи також значною мірою представлені жінками. Також текст містить дані про експеримент, який показує, що респонденти загалом щиро відповідають на запитання опитувань. Це дає підстави стверджувати, що дані опитувань, ймовірно, є достовірними, й відображають реальні думки та настрої людей, включаючи жінок.

Ще важливою частиною є те, що є багато жінок, чиї чоловіки воюють. Вони стикаються з комплексом проблем, що охоплюють психологічний тиск, а тобто постійне занепокоєння за життя та безпеку чоловіка, страх перед втратою, відчуття самотності та ізоляції.

Тривога за майбутнє, фінансові труднощі, такі як зниження або втрата доходу сім'ї, необхідність самотійно утримувати дітей та інших членів сім'ї. Збільшення витрат на побут та догляд за дітьми, подолання побутових труднощів.

Вирішення побутових проблем без допомоги чоловіка, виконання важкої фізичної роботи, догляд за дітьми та старшими членами сім'ї. Соціальні проблеми, а саме відсутність підтримки з боку чоловіка, нерозуміння та осуд з боку оточуючих. Дискримінація на роботі та зміну сімейних стосунків, необхідність адаптуватися до нового життя без чоловіка, зміна ролей та відповідальності в сім'ї, виховання дітей без батька.

Ці проблеми можуть посилюватися залежно від віку та стану здоров'я жінки, наявності дітей та інших членів сім'ї, фінансового становища сім'ї та соціальної підтримки.

Завдяки даним дослідження «Дієвість політики підтримки економічної активності внутрішньо переміщених жінок як складової раннього відновлення України» 2024р., ми можемо детально дослідити проблеми, з якими стикаються жінки-ВПО при пошуку роботи та збереженні її в умовах війни.

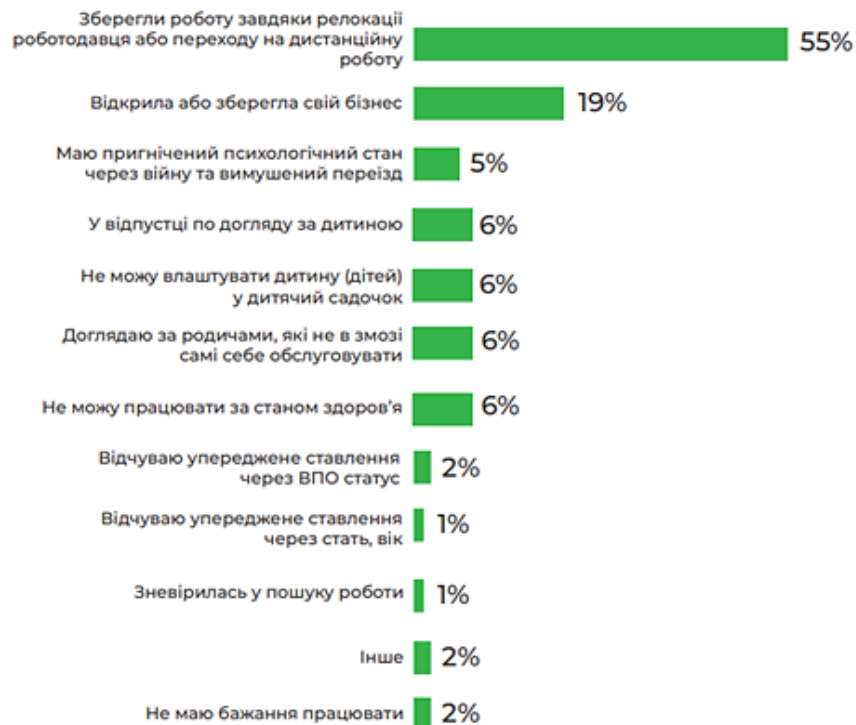
*Ці показники розраховувалися лише для жінок, які мають дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (n=156)

Рис. 2.4. Проблеми, з якими стикалися жінки-ВПО при пошуку роботи, % до тих, хто намагався її шукати (n=391) [9]

Результати опитування жінок, які мають дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, свідчать про численні труднощі, з якими вони стикаються під час пошуку роботи. Найбільш поширеними проблемами є відсутність вакансій з гідною оплатою праці та зручним робочим графіком, що дозволяє вчасно забирати дітей із садочків та шкіл. Це підкреслює необхідність створення більш гнучких робочих умов для матерів.

Іншими значущими перешкодами є дефіцит вакансій за відповідною професією та кваліфікацією, а також важкі та незручні умови праці. Багато жінок стикаються з відсутністю офіційного працевлаштування, що негативно впливає на їхні соціальні гарантії та пенсійне забезпечення. Психологічний стан, погіршений війною та вимушеним переїздом, також є суттєвою перешкодою для працевлаштування.

Додаткові проблеми включають обмежені можливості для кар'єрного зростання, дискримінацію за віком, відмови роботодавців через наявність дітей або статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО). Хоча сексуальні домагання з боку потенційних роботодавців або рекрутерів відзначають лише 2% опитаних, це все одно є серйозною проблемою.

* Сума відповідей перевищує 100%, оскільки респондентки могли обирати кілька відповідей

Рис. 2.5. Причини, з яких жінки-ВПО НЕ шукали роботу на новому місці проживання, % до тих, хто її не шукав (n=109) [9]

Результати опитування чітко демонструють, що для жінок з дітьми під час війни критично важливо мати можливість працювати дистанційно або завдяки релокації роботодавця. Це дозволяє більш ніж половині з них (55%) зберегти роботу, що особливо важливо в умовах нестабільності та небезпеки. Така гнучкість не лише підтримує фінансову стабільність родин, але й знижує стрес та тривожність, пов'язані з безробіттям.

Підприємництво стає важливим шляхом для багатьох жінок: 19% з них змогли відкрити або зберегти свій бізнес. Це свідчить про їхню адаптивність та здатність шукати нові можливості навіть у складних умовах.

Відсутність місць у дитячих садках є значною проблемою для 6% жінок. Це підкреслює необхідність розширення мережі дошкільних закладів і створення умов для догляду за дітьми, що дозволило б матерям повернутися до роботи.

Догляд за родичами, які не можуть самі себе обслуговувати, є ще однією серйозною перешкодою для 6% жінок. Підтримка з боку держави чи громади у вигляді послуг догляду за старшими або хворими членами сім'ї могла б значно полегшити тягар на плечах жінок і дати їм можливість працювати.

Дискримінація за статусом внутрішньо переміщеної особи (2%) та за статтю (1%) є менш поширеними, але все одно важливими проблемами. Це підкреслює необхідність боротьби з усіма формами дискримінації та створення рівних можливостей для всіх жінок.

Отже, ці дані підкреслюють важливість гнучких умов праці, підтримки підприємництва, забезпечення доступних дитячих садків, медичних і психологічних послуг, а також активної боротьби з дискримінацією для покращення ситуації з працевлаштуванням жінок під час війни.

Дані фокус-груп "Аналіз ризиків економічної безпеки для жінок" (2023) дають глибше розуміння проблем з працевлаштуванням та доглядом за дітьми, з якими стикаються жінки-ВПО в Україні.

Я можу сказати наступне: економічна безпека жінок в Україні суттєво постраждала через російську агресію. Це пов'язано з втратами (людськими, фізичними, матеріальними), емоційною вразливістю, дискримінацією за

ознакою статі, порушеннями законодавства, браком доглядової інфраструктури, корупцією, втратою житла, втратою документів, нестачею соціальних виплат, а також браком навичок планування та перекваліфікації.

Перше, що хотілося б виділити з результатів дослідження, це гендерні стереотипи роботодавців продовжують впливати на економічні можливості для жінок. Процитуємо респондентів цього дослідження.

1 Тут і далі у дужках позначається: перша літера ім'я, вік, статус, місце проживання, наявність дітей.

«У своєму місті я була ФОПом: тримала магазин бензо- та електрообладнання. І вважаю, що досягла високого рівня. Після переїзду подала резюме у фірму "Дніпро-М". Відмовили, сказали що їм потрібен спеціаліст помолодше і чоловічої статі» (М., 40, ВПО, має на утриманні малолітню дитину, Хмельницька обл.). 1 [32]

Історія 40-річної жінки ВПО з Хмельницької області, яка раніше успішно вела власний магазин бензо- та електрообладнання, а після переїзду отримала відмову у працевлаштуванні через вік та стать, свідчить про серйозні проблеми на ринку праці. Вікова та гендерна дискримінація, недооцінка досвіду ФОПів, складність працевлаштування ВПО та недосконалість системи підбору персоналу.

«Бачу відмінності Харкова і Ужгорода. В Харкові багато заводів, фабрик, багато робочих місць. Ти міг обирати собі сферу діяльності. В Ужгороді підприємства закритого типу, попадаєш в кадровий резерв і чекаєш. Мало хто звільняється, тому робочих місць мало. ВПО важко влаштуватися, мене не взяли на дві роботи. Коли дійшло до керівництва, сказали: "В нас безробіття в регіоні, я повинен взяти місцевих, а потім тебе». Це не дискримінація, а аргументація керівництва, раптом я скоро

поїду додому. Важко працевлаштуватися, але сфера послуг приймає легше, реальніше» (Є., 31, ВПО, Закарпатська обл.). 1 [32]

Аналізуючи, перше хотілось би зазначити, те що Харків, друге за величиною місто України, налічує близько 1.4 мільйона людей. Його площа сягає 350 квадратних кілометрів. Це динамічний мегаполіс, де вирує життя, а величні радянські проспекти переплітаються з затишними дореволюційними вуличками.

Ужгород, натомість, найменший обласний центр України. Тут проживає близько 115 тисяч людей, а площа міста становить лише 40.44 квадратних кілометрів. Це затишне містечко, де час пливе повільно, а життя тече спокійно й розмірено.

Ринок праці в Ужгороді значно відрізняється від Харкова. У Харкові більше можливостей для працевлаштування завдяки більшій кількості заводів, фабрик та інших підприємств. В Ужгороді ж більшість підприємств закритого типу, що робить ринок праці більш жорстким. ВПО відчують на собі цю жорсткість, адже їм важко знайти роботу, навіть маючи досвід та кваліфікацію. Керівники підприємств часто віддають перевагу місцевим жителям, аргументуючи це тим, що ВПО можуть скоро повернутися додому. Сфера послуг є більш лояльною до ВПО, тому їм легше знайти роботу в цій сфері.

«У нас троє маленьких дітей, що ходять до садочка. Коли один захворіє, через тиждень хворіють інші. В такому ритмі живемо, що не можемо працювати з ранку до вечора» (О., 59, ВПО, має на утриманні дітей, Чернівецька обл.) 1 [32]

«Я в пошуку. 12 годин працювати не хочу, я одна з дитиною. Хочу суміщати, бо дитина навчається онлайн, йому потрібна моя допомога.

Готова на будь-яку роботу, але з гнучким графіком і неповною зайнятістю» (Д, 46, ВПО, має на утриманні дитину, Харківська обл.) 1 [32]

«Я не працюю, постійно з дитиною (9 років), вона підключається до занять онлайн, боїться сама залишатися. Після того, як ми були під обстрілами, в неї панічні атаки» (А., 42, ВПО, має на утриманні дитину, Одеська обл.) 1 [32].

Проаналізувавши ці відповіді, можу сказати, що життя внутрішньо переміщених осіб з дітьми сповнене складнощів та викликів. Один з найгостріших викликів – це поєднання роботи та догляду за дітьми. Часті хвороби, емоційні та психологічні проблеми, з якими стикаються діти, що пережили війну, роблять неможливим для багатьох ВПО працювати повний робочий день. Також панічні атаки, тривожність, депресія – це лише деякі з проблем, з якими стикаються маленькі ВПО. Їм потрібна допомога кваліфікованих психологів, щоб подолати страхи, навчитися жити з травмою та адаптуватися до нового середовища.

Проаналізувавши дослідження "Жінки як внутрішньо переміщені особи в умовах війни", можна зробити висновок, що втрата документів через війну є суттєвою перешкодою для працевлаштування жінок-ВПО.

Рис. 2.6. Документи для працевлаштування [33]

Згідно з опитуванням, 175 жінок, які перемістилися в інший регіон України, володіють усіма необхідними документами для працевлаштування. Це позитивний фактор, адже свідчить про те, що більшість з них змогли зберегти свої документи під час переїзду.

Однак, 25 респонденток втратили документи через військові дії. Це серйозна проблема, адже без документів працевлаштування стає практично неможливим. Для них важливо надати доступ до швидкого та зручного процесу відновлення втрачених документів.

Ще 37 опитаних не мають лише трудової книжки, яка залишилася у роботодавця на окупованій території або в зоні бойових дій. Це менш серйозна проблема, але все ж може створювати труднощі. Держава повинна надати механізми для відновлення або альтернативного підтвердження трудового стажу для таких жінок.

Загалом, дані опитування свідчать про те, що втрата документів є значною перешкодою для працевлаштування жінок, які постраждали від війни.

Висновок

Економічна активність жінок має виняткове значення не лише для економічного розвитку, але й для досягнення гендерної рівності та соціального прогресу. Жінки, які володіють економічною незалежністю, мають більше свободи, контролю над своїм життям та можливостей для самореалізації. Це веде до зменшення гендерної нерівності, підвищення самооцінки та зростання потенціалу як самих жінок, так і суспільства в цілому.

В своїй роботі дослідила, більш детально, тему економічної активності жінок-ВПО в умовах повномасштабної війни. За результатами вивчення літературних джерел та теорій різних соціологів, було встановлено, що економічна активність є багатограним поняттям, яке охоплює різні аспекти людської поведінки в економічній сфері.

В ході дослідження було виявлено, що ціннісні орієнтації, мотивація, свідомість, відповідальність та громадянська активність відіграють важливу роль у формуванні економічної активності жінок ВПО. Підкреслюючи ціннісні орієнтації, можна дослідити, як війна та переміщення вплинули на цінності жінок ВПО та як це впливає на їхні економічні рішення.

Жінкам-ВПО складніше працевлаштуватися, ніж місцевим жителям, особливо через поєднання роботи та догляду за дітьми, що стає серйозною проблемою. Крім того, втрата документів через війну значно ускладнює їхнє працевлаштування.

Негативні наслідки включають втрату роботи, дискримінацію на робочому місці, відсутність доступу до догляду за дітьми та психологічний тиск відносно чоловіків на фронті. Однак, війна також стимулювала збільшення можливостей для віддаленої роботи, підтримку підприємництва та зростання мобільності серед жінок. Загалом, важливою є підтримка від

держави та міжнародних організацій для пом'якшення негативних наслідків війни та підтримки жінок у пошуку роботи та розвитку їхнього потенціалу.

Завдяки гендерному підходу до вивчення економічної активності жінок стало зрозуміло, що це питання не лише економічного розвитку, але й гендерної рівності та соціального прогресу.

Дані, отримані в дослідженні, показують, що жінки стикаються з численними перешкодами на шляху до працевлаштування, як внутрішніми, так і зовнішніми.

Я вважаю, що просто необхідно підняти питання економічної активності жінок, адже в умовах війни та взагалі враховуючи ситуацію в країні з роботою та працевлаштуванням стало, набагато важче, тому пропоную, наступне рішення.

По-перше, інвестувати в освіту та професійну підготовку жінок, законодавчі обмеження також потребують перегляду та модернізації, щоб відповідати сучасним реаліям ринку праці, це дозволить підвищити рівень необхідного досвіду, знань та навичок, а також полегшить жінкам пошук роботи у певному віці.

По-друге, підвищення обізнаності та проведення кампаній з гендерної рівності. Роботодавці повинні усвідомити, що жінки можуть бути не менш надійними та продуктивними працівниками, ніж чоловіки, і створення сприятливих умов праці, таких як гнучкий графік або можливість дистанційної роботи, може значно покращити ситуацію та зокрема змінити стереотипи та упередження роботодавців, з приводу жіночої праці.

Отже, враховуючи данні мого дослідження, для подолання цих перешкод, необхідна цілеспрямована політика та заходи збоку держави, а саме:

- Створення сприятливих умов для трудової діяльності жінок;
- Усунення бар'єрів, які їм заважають;
- Стимулювання та підтримку їхньої економічної активності.

Список використаних джерел

1. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical Analysis / Becker G.S. // Journal of Political Economy. Supplement. 1962. October. с.13-15.
2. Бурдьє П. Соціологія політики: Пер. з фр. М.: – Socio Logos, 1993. 336 с.
3. Внутрішньо переміщена особа. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B0 (дата звернення 14.05.2024)
4. Гідденс Е. Соціологія: Київ: Основи, 1999. с.726.
5. Гендер. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80> (дата звернення 15.05.2024)
6. Голиков, А. Эвристики концепту «соціальна активність» в інтерпритації Олени Якуби // Погляд з соціології знання 2019р. (№21) с. 7-16.
7. Головаха, Є., Макеєв, С. Українське суспільство в умовах війни: Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. с. 410.
8. Де Бовуар, С. Друга стаття: Т. 2. New York: Vintage Books, 1949. с.403.
9. Демченко І., Терюханова І., Булига Н. Дієвість політики підтримки економічної активності внутрішньо переміщених жінок як складової раннього відновлення України. Київ, 2024. с. 60.

10. Де живе найбільше українських біженців URL: <https://www.dw.com/uk/de-zive-najbilshe-ukrainskih-bizenciv/a-65281436> (дата звернення 14.05.2024)

11. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 14.05.2024)

12. Економічна активність. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE_%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F#:~:text=%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%E2%80%94%D1%86%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%97,%D0%B0%20%D0%BD%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%E2%80%94%D1%83%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D1%82%D1%96 (дата звернення 14.05.2024)

13. Коваліско, Н. В., Кудринська, А. І. Основи економічної соціології: Навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2016. с. 442.

14. Коллінз Р.. Соціологічна інтуїція: введення в неочевидні соціологію. Особистісно орієнтована соціологія. - М.: Академічний Проект, 2004. с. 608.

15. Київський міжнародний інститут соціології. Динаміка самооцінки матеріального становища родини після російського вторгнення: лютий 2022 року – травень 2023 року : пресреліз. Київ: КМІС, 2023.
16. Лукашевич, М. П., Шандор, Ф. Ф. (2017). Соціологія ринку: підручник. Київ: "Знання". с. 230.
17. Гендер для медій / за ред. Майерчик, М., Плахотнік О., Ярманової Г. Київ. 2017.
18. Маркс, К., Енгельс, Ф. Маніфест Комуністичної партії. 1848. с. 38.
19. Маркс, К. . Капітал: Критика політичної економії: пролетар Харків. 1988. с.950.
20. Михайлишина Д., Кобернік О., Солтисьяк Р. Як збільшити зайнятість жінок і чому це важливо для економіки? : аналітична записка. Київ: Міжнародний фонд «Відродження», 2019. 19-20 с.
21. Міграція населення. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F (дата звернення 15.05.2024)
22. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика: енциклопедія / упоряд. Ю. І. Римаренко; за ред. Ю. Римаренка. – К.: Довіра, 1998. – 912 с.
23. Національний інститут стратегічних досліджень. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: Аналітична доповідь. Київ. 2023. с.33.

24. ОПОРА. Із усієї кількості переселенців 60% становлять жінки.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3739830-iz-usiei-kilkosti-pereselenciv-60-stanovlat-zinki-opora.html> (дата звернення 15.05.2024)
25. Парсонс Т. Про структуру соціальної дії. 2000. с. 435.
26. Ровенчак О. Значення, функції та роль міжнародної міграції. Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики. 2007. Випуски 33-34. — с. 94-122.
27. Романюк А. Міграційні процеси у Львівській області // Українські варіанти. 1997. с. 21-25.
28. Сенік І. В. Економічна активність населення України. Стат. Збірник. Державна служба статистики України. 2013. с. 197.
29. Смаль В. О. Інклюзивний розвиток бізнесу: жіноче підприємництво : аналітичне дослідження. Київ: ФКМ, 2018. 47 с.
30. Історія української соціології. ХІХ-ХХІ. Навчальний посібник / за ред. Степаненко, В., Батаєва, К. Київ. 2023. с.566.
31. УВКБ ООН. (2024, 10 квітня). Підраховали, скільки українців виїхали за кордон та не повернулися додому. URL:
<https://zakordon.rayon.in.ua/news/625732-pidrakhuvati-skilki-ukraintsiv-viikhali-za-kordon-ta-ne-povernulis-dodomu> (дата звернення 15.05.2024)
32. Український Жіночий Фонд. Звіт за результатами фокус-групових інтерв'ю “Аналіз ризиків економічної безпеки для жінок”. Київ: Український Жіночий Фонд, 2023.
33. ЮрФем. Дослідження: Жінки як внутрішньо переміщені особи в умовах війни. 2023. с. 72.

34. Якуба О.О. - вчений, вчитель, людина (до 80-річчя з дня народження) URL: file:///C:/Users/HPUser3/Downloads/158-159_no-1_vol-28_2009_UKR.pdf (дата звернення 13.05.2024)